

ELÄMÄÄ VANHASSA KAUPUNGISSA

Vanhan kaupungin rakennuksissa heijastuvat aikaisempien aikojen elämäntavat. Tällä kävelykierroksella vanhan kaupungin kujilla pääset tutustumaan siihen, miten sääty-yhteiskunnan eri sosiaaliluokat asuivat ja miten kaupungissa elettiin.

Liikkumismuoto: kävely

Reitin pituus: 2 km

Reitin kesto: noin 1 tunti

Huomioithan että suurin osa kierroksen kohteista ovat yksityiskoteja, jolloin rakennuksiin tai pihoille ei ole pääsyä.

Vanhan kaupungin monet muutokset

Pitkän historiansa aikana kaupunki on muuttunut moneen kertaan. Tämän päivän Vanhassa kaupungissa näkyvät erityisesti vuonna 1760 tapahtuneen suuren palon vaikutukset, jolloin suuri osa kaupungista paloi maan tasalle. Kaupungin 293 talosta vain 91 jäi jäljelle. Tuhoisan palon jälkeen raatihuoneentorin ympärille rakennettiin ”kivinen kaupunki”. Valtiovalta oli jo 1500-luvulta asti yrittänyt taivuttaa kaupungin asukkaita rakentamaan kivitaloja, jotta paloturvallisuus lisääntyisi, ja 1700-luvulla ryhdyttiin antamaan verohelpotuksia kivitaloja rakentaville, mikä toimi kannustimena Porvoossakin.

Ennen paloa kaupasta elävän kaupungin ilmapiiriin muutosta oli jo tuonut lukion ja piispanistuimen siirtyminen Porvooseen, niiden mukana kaupunkiin siirtyi oppinut virkamieskunta. Lukio ja piispanistuin olivat aikaisemmin sijainneet Viipurissa, mutta ne siirtyivät sieltä Porvooseen kun Viipuri menetettiin Isovihan jälkeisissä neuvotteluissa vuonna 1921.

Suurin muutos Vanhalle kaupungille on ollut empirekaupungin rakentamisen aloittaminen 1830-luvulla. Silloin kaupungin keskusta siirtyi pois Vanhasta kaupungista ja Vanhaa kaupunkia uhkasi jopa purkaminen. Empirekaupungin tieltä purettiin lopulta kuitenkin vain osa vanhaa kaupunkia. Vanha kaupunki sai vaipua unholaan ja ehti rapistuakin, ennen kun 1970-luvulla herättiin sen rakennushistorialliseen arvoon.

1. Linna (Jokikatu 12)

Jokikatu 12 sijaitsee rakennus, jota nimitetään Porvoon Linnaksi. Se kuuluu niihin kivitaloihin jota pystytettiin vuonna 1760 tapahtuneen tuhokaan palon jälkeen.

Kauppiastalon liiketilat sijaitsivat pohjakerroksessa. Kaksi salia, kuusi huonetta ja muutamia kammareita käsittävä asuinhuoneisto jakautui ensimmäiseen ja toiseen kerrokseen. Kuten varakkaissa kauppiaskodeissa oli tapana, oli sisustus ylellinen: talossa oli laudasta tehtyä rintapanelointia, öljymaalattuja kudottuja tapetteja ja posliinisia kakluunejakin. Kaupungin hienoimpana pidetyssä talossa on yöpynyt niin kuningas Kustaa III, Kaarle-herttua, Kustaa IV Aadolf kuin tsaari Aleksanteri I.

Jokirantaa asuttivat lähinnä kauppiaat, koska he tarvitsivat ranta-aittoja. Myös työssään vedestä riippuvaisia käsityöläisiä, värjäreitä ja parkitsijoita, asui rannassa. Kapeita pihvoja reunustavat ulkorakennukset, kuten varastot, tallit, karjasuojat, sikolätit ja pakarituvat. Nykyään *Linnan* pihassa sijaitsee antiikkiliike, joten voit käydä tutustumassa kauppiaspihaan.

2. Raatihuoneentori

Raatihuoneen tori oli 1700 – luvulle tultaessa Porvoon virallinen kauppapaikka, jonne talonpojat toivat tavaransa punnittavaksi ja myytäväksi. Toria reunustavat vuoden 1760 suuren palon jälkeen pysytetyt kivitalot.

3. Raatihuone

Raatihuone rakennettiin vuoden 1760 palossa tuhoutuneen tilalle. Aikaisempi raatihuone oli sijainnut torin keskellä, mutta uusi raatihuone päätettiin sijoittaa torin etelälaitaan, jotta tori olisi tilavampi.

Kuten muut Vanhan kaupungin kivitalot raatihuone on rakennettu rapatusta tiilestä. Kivitalojen rakentamisesta oli kuitenkin silloin vain vähän kokemusta, perustus tehtiin huonosti ja talo alkoi pian valmistuttuaan kallistua, mikä näkyy vieläkin hyvin sisätiloissa. Raatihuonetta uhkasi purkaminen uuden kaupungintalon valmistuttua empirekaupunkiin vuonna 1893. Vastaperustettu Porvoon museoyhdistys pelasti talon purkamiselta ja aloitti siinä museotoiminnan 1896, joka edelleen jatkuu rakennuksessa. Ajalleen tyypillinen taitekattoinen rakennus kellotorneineen on toinen maassamme jäljellä olevista 1700-luvun raatihuoneista.

4. Johan Holmin talo (Välikatu 11)

Varakas kauppias Johan Holm rakennutti tämän talon vuosina 1762–1763. Talossa oli alun perin taitekatto ja sisäänkäynti pihan puolelta. Pohjakerroksessa hoidettiin liikeasiat ja perhe asui yläkerrassa. Talossa toimi 1800-luvulla leipomoita, muun muassa sveitsiläisiä konditorioita, ja leipomon myymälän vuoksi avattiin 1860-luvulla torin puolelle uusi ulko-ovi. Museon käyttöön rakennus hankittiin vuonna 1919. Takapihalla on kaksi muuta pientä asuinrakennusta sekä joukko ulkorakennuksia,

joissa oli hevostalli, karjasuoja, sikolätti, vaunuvaja, useita aittoja ja varastoja sekä käymälät. Nämä eivät ole avoinna yleisölle, mutta pihaan saa mielellään tutustua.

5. Kappalaisentalo (Välikatu 13)

Seurakuntaa johtaneella kirkkoherralla oli 1700-luvun keskivaiheella apunaan kolme kappalaista, joista kaksi työskenteli pitäjässä ja yksi kaupungissa. Tämä rakennus rakennettiin vuonna vuosina 1763–1764 kappalaisen virka-asunnoksi. Pohjakerros oli alun perin kellari. Kuten monessa muussa vanhan kaupungin kauppiastaloissa, alkuperäinen mansardikatto on myöhemmin korvattu satulakatolla.

6. Pormestari Hagertin talo (Jokikatu 20)

Pormestari Gabriel Hagert rakennuttama talo valmistui vuonna 1763. Alun perin rakennuksessa oli mansardikatto ja raatihuoneen tapaiset päätykolmiot pitkillä sivuilla. Vuonna 1784 talosta rakennettiin sokeritehdas, joka toimi vuoteen 1820 asti.

7. Jokikadun Raatihuoneentorin ja sillan välinen osuus

Todennäköisesti Jokikatu rakennettiin 1400-luvun keskipaikkeilla, kun kaupunkia sillan rakentamisen jälkeen laajennettiin kirkonmäestä etelään. Tontit jatkuivat alun perin rantaan asti: ylärinteessä sijaitsivat asuintalot ja ulkorakennukset, rannassa tien toisella puolella oli ranta-aittoja. Jokikadulla Raatihuoneentorin ja sillan välillä sijaitsivat tontit olivat kaupungin halutuimmat aina uuden empirekaupungin rakentamiseen asti.

8. Vanha silta ja tulliportti

Ensimmäinen silta uskotaan rakennetun 1300-luvulla. Sillan länsipäässä sijaitsi tulliportti ja sen vieressä tullihuone. Kaikista tavaroista joita kaupunkiin tuotiin myytäväksi piti maksaa tullimaksu. 1700-luvulla tiedetään että siellä sijaitsi kapakka niemeltä *Sista slanten*, jossa talonpojat saattoivat käyttää viimeisen lanttinsa ennen kotimatkaa. Viipurista Turkuun johtava *Suuri rantatie*, jota nykyään usein kutsutaan *Kuninkaantieksi*, kulki sillan yli Kirkkomäkeä ylös tuomiokirkolle.

9. Jokikadun sillan ja Kankurikujan välinen osuus

Jokikadun varrella sijaitsivat tontit sillan pohjoispuolella olivat vähemmän haluttuja, luultavasti siksi että silta esti laivoja tulemasta tänne asti. Siksi niiden rannanpuoleisella tontinosalla ei ollut ranta-aittoja, vaan muun muassa. talleja, humalatarhoja ja pesutupia.

10. Kankurinkuja

Porvoossa toimi 1700-luvulla poikkeuksellisen paljon käsityöläisiä. Jo 1600-luvulla kankurit olivat kaupungin suurin käsityöläisryhmä. 1700-luvulla Ruotsiin vietiin huomattavia määriä pellavakankaita. Miespuolisten kankurininimikettä kantavien käsityöläisten lisäksi myös naiset kutoivat paljon kotonaan.

Kankurinkuja muodosti 1700-luvulla kaupungin pohjoisen rajan, jonka toisella puolella olivat pappilan maat. 1700-luvun loppupuolella alkoi kuitenkin kaupungin ulkopuolelle nousta pienimuotoista luvatonta rakentamista. Porvoossa ei ole koskaan ollut kaupunginmuuria. 1600-luvulta lähtien kaupunkia ympäröi aita jossa oli lukittavia portteja.

11. Kuuromykkäinkoulu (Kankurinkuja 5)

Porvooseen perustettiin vuonna 1846 maan ensimmäinen kuuromykille tarkoitettu oppilaitos. Perustaja oli Ruotsissa oppinsa saanut itsekin kuuro Carl Oscar Malm. Malm loi perustan suomalaiselle viittomakielelle.

12. Pappila ja Pappilanmäki

Pappila sijaitsi heti kaupungin rajan ulkopuolella. Siellä asui kaupunki – ja maaseurakunnan yhteinen tuomiorovasti. Pappilaa ympäröivät pappilan maat, mikä selittää miksi kaupunki niin myöhään lähti laajentumaan pohjoiseen.

13. Pohjoinen tulliportti

Tien laidalla on tallessa tulliportin kivi.

14. Vanha kymnaasi/ nykyinen tuomiokapituuli (Kirkkotori 15)

Suomen ainoan kymnaasin, eli lukion, toiminta siirrettiin Viipurista Porvooseen Ruotsin menetettyä Viipurin Venäjälle Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721. Vuonna 1759 vihittiin käyttöön tämä uusi kivistä rakennettu kymnaasi. Se korvasi Isovihan aikana huonoon kuntoon ja alun perinkin väliaikaiseksi ajatellun rakennuksen. Valtiopäivien aikana vuonna 1809 rakennuksen yläkerran salia käytettiin valtiosalina ja alakerrassa kokoontui papisto. Tänä päivänä talossa toimii tuomiokapituuli.

15. Kirkkotori

Uskotaan että kirkon pohjoispuolella sijaitseva aukio oli kaupungin ensimmäinen markkinapaikka. Kaupunkien markkinapäivät juontavat juurensa kirkon vihkiäispäivänä vuosittain vietetystä kirkkomessusta ja Itämeren kaupungeissa ensimmäiset markkinapaikat ovat siksi sijainneet kirkon laidalla.

Reittivaihtoehto A: Lukiokujaa pitkin, helppokulkuinen

16. Lukiokuva

Lukiokuva on muita samansuuntaisia katuja leveämpi, koska Suuri rantatie kulki sitä pitkin.

17. Käsityöläistupa (Kirkkotorin ja Lukiokujan kulma)

Tämä yksinkertainen rakennus oli tyypillinen vähävaraiselle käsityöläiselle: pienessä mökissä on matala satulakatto ja melko pienet, neliömäiset ikkunat. Talossa asui 1700-luvun toisella puoliskolla ja 1800-luvun alussa kengittäjä.

18. Lukiolehtorin tila (Lukiokuja 1)

Tämän tilan osti vuonna 1778 lukiolehtori Magnus Jacob Alopaeus, joka pystytti siihen asuinrakennuksen. Asuinrakennuksessa oli alun perin mansardikatto. Sen lisäksi pihapiirissä oli pitkä rakennus, jossa sijaitsi mm. talli, pakaritupa ja karjasuoja, sekä puuvaja. Salin, keittiön ja neljä kammaria käsittäneen kodin sisutus oli yksinkertaisempi kuin varakkaissa kauppiastaloissa. Tapetit olivat paperisia eikä kankaisia, rintapanelointia laudasta löytyy vain kahdesta pienestä kammarista ja kakluuneista useimmat ovat lasittamattomia.

19. Runebergin talo (Lukiokuja 4)

Tässä talossa oli Runebergin perheen ensimmäinen koti Porvoossa.

Reitti jatkuu kohteesta numero 24.

Reittivaihtoehto B: Koulukujaa pitkin, ei talvikunnossapitoa

20. Piispanistuin (Kirkkotori 11)

Piispanistuin oli siirtynyt Viipurista Porvooseen vuonna 1723. Piispat asettuivat asumaan Strömsbergin kartanoon. Vuonna 1923 perustettiin uusi ruotsinkielinen hiippakunta keskuspaikkanaan Porvoo ja vuonna 1927 valmistui tämä rakennus piispan virkataloksi. Silloinen Porvoon hiippakunta muutti Tampereelle ja siitä tuli Tampereen hiippakunta.

21. Koulukuja ja Pirunportaat

Koulukuja syntyi 1600-luvulla. Kallioista osuutta Koulukujan yläpäässä kutustaan *Pirunportaksi*, liukkaalla säällä on helppo ymmärtää miksi.

22. Käsityöläiskoti (Koulukuja 4)

Tällä Koulujan ja Ilolankujan kulmassa sijaitsevalla tilalla asui 1800-luvulla käsityöläisiä: neljänkymmenen vuoden ajan nikkarioltermanni Johan Lindholmin ja sitten suutarimestari Johan Blomqvist. Talossa oli sali, kammari ja keittiö ja sieltä löytyi kaksi lasittamatonta kakluunia ja yhdestä huoneesta paperitapetit. Asuinrakennuksen lisäksi pihapiirissä oli silloin ulkorakennus, jossa oli varasto ja karjasuoja latoineen. Molemmilla rakennuksilla oli turvekatto.

23. Palkollisen tila (Koulukuja 3)

Säätyihin kuulumattomat, eli lähinnä kaupungin palveluksessa olevat ja palkolliset, saivat asua kaupungissa niin kauan kun elättivät itsensä rehellisellä työllä. Tämän tilan ovat omistaneet edellä mainittuun yhteiskuntaluokkaan kuuluvat, mm. merimiehet, kuskit ja palovahtit. Tontin isommassa asuintalossa oli tupa ja kammari, pienemmässä kaksi pikkuruista huonetta. Tilalla oli 1800-luvulla omistajien lisäksi vuokralaisia, esimerkiksi kajuuttavahti ja kirjansitojakisälli.

24. Itäinen pitkäkatu

Kaupunki lähti 1600-luvulla spontaanisti laajentumaan paljaalle kalliolle kaupungin itäpuolella, jonne asettuivat asumaan lähinnä kaupungin köyhempää väkeä. Itäinen pitkäkatu noudattelee kaupunginaitaa pitkin kulkenutta tietä. Kun itäisen kallion luvatonta asutusta järjestettiin, siitä tuli varsinainen katu. Itäinen pitkäkatu on niitä harvoja alueita, jotka säästyivät vuoden 1760 palossa.

25. Pieni kerrostalo (Itäinen pitkäkatu 8)

Tässä pikkuruisessa kerrostalossa asui 1800-luvulla kaupungin köyhempää väkeä kuten sotilaita, kuskeja ja palovahteja. Molemmissa kerroksissa rakennuskorkeutta on niukat 180 cm, huoneiden koko vain 12 neliömetriä. Talo on rakennettu vuonna 1828.

26. Väkirikas vuokratalo (Pitkäkatu 1)

Näiden talojen tiedetään juontavan juurensa ainakin 1700-luvulle. Pienellä 423 neliön tontilla sijaitsi alun perin kuusi rakennusta, joten pihalle ei jäänyt juurikaan vapaata tilaa. Itäisellä pitkäkadulla sijaitseva yksikerroksinen rakennus on perimätiedon mukaan siirretty tänne Askolasta. Vähävaraiset tontinomistajat saattoivat ostaa purkutaloja maaseudulta kun halusivat rakentaa uutta.

Kulmakadulla sijaitsevan kapean kaksikerroksisen talon rakenne näkyy julkisivussa: se koostuu kahdesta hirsikuutiosta joita on liitetty yhteen laudoilla ja muutamalla vintillä sijaitsevalla vetosauvalla. Sen ikkunat, yhtä pientä lukuun ottamatta, ovat kaikki kadun puolella. Alakerrassa huonekorkeus on vain 185 cm.

Tilan on omistanut ainakin suntio, tykkimies ja vahtimestari. Pienissä huoneissa on ollut paljon vuokralaisia, kirkonkirjojen mukaan siinä asui vuokralla hieman ennen ja jälkeen vuoden 1800 rummunsoittaja, muskantti, nuohooja, hatuntekijä, irtolainen, käsinevalmistajan leski, palovahti, entinen kankuri ja merimies.

27. Varakas käsityöläistila (Kulmakuja 3)

Suutari Öhlund rakensi Kulmakujalle talonsa vuonna 1769 ja sitä korotettiin kerroksella vuoden 1780 tienoilla. 1800-luvulla tilan omistajina oli maalarimestareita ja puuseppiä. Talon yksikerroksisessa osuudessa sijaitsi verstaas, johon oli asunnosta suora pääsy. Mestari perheineen asui asuintalon yläkerrassa, alakerrassa asui kisällejä ja oppipoikia, joita varakkailla käsityöläisillä saattoi olla useita.

Käsityöläistaloja on säilynyt Porvoossa vain vähän. Suurin osa käsityöläisistä asui kaupungin eteläisissä kortteleissa, jotka purettiin empirekaupungin tieltä 1800-luvun puolivälissä.

28. Solitanderin tila

Vuonna 1764 syntynyt Johan Solitander oli aikanaan kaupungin varakkaimpia kauppiaita. Isoa tonttia ympäröivät rakennukset ovat kaikki Solitanderin pystyttämiä, ilmeisesti hän antoi vähitellen purkaa sen mikä sijaitsi tontilla ennen hänen aikaansa. Torilta astuttiin Solitanderin kauppahuoneeseen. Kaupat pitivät auki sunnuntaisin jumalanpalveluksen jälkeen, joten sijainti oli suotuisa. Perhe asui Kirkkokadulle avautuvassa osassa rakennusta, jossa huonekorkeutta on hulppeat 3,6 metriä. Päärakennus valmistui vuonna 1792. Kirkkokadulta päästiin sisäpihalle. Porvareiden tiloilla näkyy kaupungin sosiaalinen rakenne koska siellä asui myös liuta palkollisia, kuten kauppa-apulaisia, taloudenhoitajia, piikoja ja renkejä. Solitanderin talossa kauppa-apulaiset ja piijat asuivat luultavasti portin oikealla puoleisessa rakennuksessa.

Menestyksekkäs Johan Solitander, joka myös edusti Porvoota vuoden 1809 valtionpäivillä, kohtasi myöhemmin vastoinkäymisiä, ja vuonna 1835, kolme vuotta ennen kuolemansa, hän ajautui konkurssiin.

29. Ensimmäinen itäinen tulliportti

Kulmakujan ja Kirkkotorin kulmassa sijaitsi kaupungin itäinen tulliportti vuoteen 1672 asti.

30. Runoilijakoti (Flensborgintörmä 2)

Linnoitusrakennusmestari Gotthard Flensborg rakensi itselleen tämän rakennuksen. Flensborg toimi työjohtajana 1760 – palon jälkeen Raatihuoneentorin ympärille rakennettiin kaupungin ensimmäisiä kivitaloja. Oman talonsa tontin hän sai ilmaiseksi, koska ei soveltunut puurakentamiseen. Flensborgin rakennuksissa esiintyi alusta asti puutteita, mikä luultavasti johtui puutteellisesta ammattitaidosta: hän ei ollut laatinut rakennuksille riittäviä perustuksia.

Tänä päivänä talo tunnetaan *Runoilijkotina*, koska Svenska Litteratursällskapetin omistamassa rakennus on vuodesta 1921 toiminut ansioituneiden ruotsinkielisten kirjailijoiden stipendiasuntona.

31. Virkamiestila (Vuorikatu 11)

Päärakennus rakennettiin vuonna 1807. Pitkulainen rakennus portin oikealla puolella on rakennettu jo vuonna 1779. Sen päädyssä on asuintilaa, pihalla alun perin karjasuoja, puuvaja, talli ja pesutupa. Vihreän värinsä rakennus on saanut jo vuonna 1827 ja 115 vuoden ajan talossa asui virkamiehiä, mm. tullivirkamies ja lehtoreita. Talo oli kansanrunouden keräilijän Aksel Borenius - Lähteenkorvan lapsuudenkoti, ja myöhemmin hänen sisarensa valokuvaaja Natalia Linsén miehensä säveltäjä Gabrielin kanssa asuivat talossa.

32. Rääpäälimestarin tila (Vuorikatu 16)

Tämän tilan rakensi räätälimestari Johan Gestrin vuonna 1780. Portin vasemmanpuoleinen kaksikerroksinen rakennus oli alun perin pakaritupa.

33. Entinen talousrakennus (Vuorikatu 6)

Tämän rakennuksen neliönmuotoinen pohjakaava ja rakennuksen ulkopuolella sijaitseva porras viittaavat siihen, että kyseessä on asuinrakennukseksi muutettu talousrakennus. Tällaisia rakennuksia löytyy Porvoosta useita. Yleensä ottaen kaksikerroksisia rakennuksia alettiin Suomessa rakentaa melko myöhään, vasta 1600-luvulla.

34. Myllynkiviaukio

Puistoaukio juontaa juurensa vuoteen 1837, jolloin Vuorikadun ja Kirkkokadun alkupäästä paloi 11 puutaloa. Puistoksi tämän muokkasi kaupungininsinööri Georg Christiern, ja hänen toimestaan tänne kerättiin maaseudulta vanhoja myllynkiviä. Puistossa on myös säveltäjä Selim Gabriel Linséniä esittävä rintakuva. Linsénin tunnetuin sävellys on *Kesäpäivä Kangasalla*.

35. Runebergin talo (Rihkamakatu 8)

Johan Ludvig Runeberg kirjoitti ensimmäisen osan Vänrikki Stoolin tarinoista asuessaan tässä talossa, joka oli perheen ensimmäinen omistusasunto Porvoossa. Tuolloin hän toimi myös Porvoon lukion lehtorina. Rakennus on kuitenkin rakennettu ennen Runebergin aikaa: pohjakerros rakennettiin 1805 ja vuonna 1812 rakennusta korotettiin toisella kerroksella. Talojen maalaaminen, joka vielä 1700-luvulla oli korkeampisäätyisten yksinoikeus, alkoi vähitellen yleistyä kaikissa yhdyskuntaluokissa 1800-luvulla, mutta vielä vuona 1845 tämä rakennus oli maalaamaton. Päärakennuksessa oli virkamiehen arvon mukaisesti laudoilla verhoiltu mansardikatto, muissa rakennuksissa turvekatto.